

บทที่ 4

ลักษณะของผู้นิเทศก์กับการนิเทศการสอน

จุดประสงค์

ผู้อ่านสามารถ.-

1. สรุปลักษณะพื้นฐานที่สำคัญของผู้นิเทศก์
2. อธิบายทักษะที่ผู้นิเทศก์จำเป็นต้องพัฒนาตนเองแต่ละทักษะ อย่างน้อย 4 ทักษะ
3. วิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของผู้นิเทศก์

การนิเทศการสอนจะประสบผลสำเร็จมากน้อยส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถของผู้นิเทศก์ ในบทนี้จะกล่าวถึงบทบาทหน้าที่และทักษะความชำนาญที่ผู้นิเทศก์จะนำมาใช้

ลักษณะพื้นฐานของผู้นิเทศก์

เป็นที่ทราบกันดีแล้วว่า ผู้นิเทศก์การสอนจะต้องมีลักษณะพิเศษบางประการที่เกี่ยวข้องกับบทบาทและหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบต่องานการให้ความช่วยเหลือแก่ครูเพื่อปรับปรุงการสอนให้มีคุณภาพ ดังนั้นลักษณะพื้นฐานของผู้นิเทศก์ที่ควรจะมีอยู่ในตัวอย่างน้อย 3 ประการ คือ

1. พื้นฐานความรู้ (Knowledge Base)

ผู้นิเทศก์ควรเข้าใจหน้าที่ของครูผู้สอน เข้าใจบทบาทของผู้มีส่วนร่วมในงานนิเทศการสอน มีความรู้ในเรื่องของการพัฒนาคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวัยผู้ใหญ่ที่จะต้องเกี่ยวข้องกับงานอาชีพครู

2. ทักษะปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Skills)

ผู้นิเทศก์จะต้องทราบว่า มีพฤติกรรมของการนิเทศในลักษณะใดบ้างที่จะมีผลต่อครูผู้สอนแต่ละคน หรือเป็นกลุ่มมากที่สุด

3. ทักษะเฉพาะ (Technical Skills)

ในกรณีนี้ผู้นิเทศก์จะต้องมีทักษะเฉพาะในด้านการสังเกต (observing) การวางแผน (Planning) การประชุม (Conferencing) การสอน (Teaching) การฝึกอบรม (In-Service Training) การสื่อสาร (Communicating) การประเมินผล (Assessing) และการวัดผล การปรับปรุงการสอน (Evaluating)

องค์ประกอบทั้ง 3 ประการดังกล่าว เป็นลักษณะพื้นฐานที่จำเป็นของผู้นิเทศก์ การปฏิบัติภารกิจของผู้นิเทศก์เพื่อช่วยพัฒนาครูนั้นมีความจำเป็นต้องสัมพันธ์กับการพัฒนาหลักสูตร การช่วยครูโดยตรง การให้บริการเสริมทางด้านวิชาการ การฝึกอบรม และการสนับสนุนครูทำวิจัยเชิงปฏิบัติการด้วย

ลักษณะพื้นฐานและทักษะเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญอย่างมากของงานนิเทศการสอน ซึ่งจะต้องสอดคล้องกับจุดหมายของหลักสูตร วัตถุประสงค์ของโรงเรียน ความต้องการของครูผู้สอน (Teacher Needs) และผลที่ได้รับทั้งหมดจะมีอิทธิพลยิ่งใหญ่ต่อการปรับปรุงการเรียนการสอน และการเรียนรู้ของนักเรียน ครูเป็นผู้ปฏิบัติการและนำหลักสูตรไปใช้ เป็นผู้ที่รู้สึกถึงความสำเร็จด้านการสอนของตน ทำให้เกิดความเชื่อมั่นภาคภูมิใจ และมีทัศนคติที่ติดต่องานอาชีพ อันจะนำมาซึ่งความพยายามมุ่งมั่นจะพัฒนาตนเองต่อไป

พื้นฐานความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาผู้ใหญ่

การนิเทศการสอนเป็นงานที่ผู้นิเทศก์ต้องพัฒนาครู ซึ่งเป็นการพัฒนาผู้ใหญ่ ผู้นิเทศก์จึงต้องมีความรู้ความเข้าใจถึงความสามารถของผู้ใหญ่ที่จะปรับปรุงตนเองอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงในวัยผู้ใหญ่ ด้านแนวความคิด ทัศนคติ ความสัมพันธ์ทางสังคม มักเปลี่ยนแปลงเสมอ

ตามทฤษฎีขั้นบันได (Stage Theory) ซึ่ง สุทธนู ศรีไสย์ (2537, 14) กล่าวว่า “ถ้าผู้นิเทศก์รู้และเข้าใจจะสามารถประยุกต์ใช้กับครูผู้สอน เพื่อปรับปรุงการสอนได้อย่างเหมาะสม” ทฤษฎีขั้นบันได แบ่งเป็น 3 ชั้น คือ

1. ชั้นของความเจริญเติบโตทางร่างกาย
2. ชั้นของการพัฒนาตามระดับอายุ ด้านสติปัญญา และบุคลิกภาพ
3. ชั้นของการตอบสนองการเปลี่ยนแปลงจากบุคคลหนึ่งไปสู่อีกบุคคลหนึ่ง

การที่จะพัฒนาครูให้เปลี่ยนแปลงอย่างหนึ่งอย่างใด ผู้นิเทศก์จึงควรตระหนักเสมอว่าครูมีประสบการณ์ ความรู้ และมีความเป็นตัวของตัวเองมาก และอาจเป็นคนที่มีความเชื่อมั่นในตนเองสูงด้วย ดังนั้นผู้นิเทศก์ควรปฏิบัติอย่างไรในการนิเทศการสอนกับครู จึงเป็นคำถามที่ต้องการคำตอบเพื่อการปฏิบัติงานในหน้าที่นี้

ท่านเข้าใจแผนภูมิว่าอย่างไร?

ประเภท	อายุ 21 ปี	อายุ 40 ปี	อายุ 65 ปี
ความเฉียบแหลมของสติปัญญา	ข้อมูลใหม่เกี่ยวข้องกับอย่างง่าย ๆ กับข้อมูลเก่า		
รูปแบบของความคิดรวบยอด (Concept)	เปรียบเทียบและสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับผู้อื่น		
ความเป็นตัวเอง การเปลี่ยนแปลง	มีอิสระ และแก้ปัญหาแบบบูรณาการ ต้องการอำนาจ ทำทุกอย่างเพื่อครอบครัว อาชีพ และการดำเนินชีวิต	สามารถตอบโต้ บันทึกสิ่งสำคัญไว้ตามลำดับ	ยอมรับทุกสิ่งที่เกิดขึ้นได้

งานวิจัยเกี่ยวกับครูและผู้นิเทศก์

1. Glickman (อ้างจาก สุทฤษฎี ศรีไสย์ 2537, 23) ได้ให้ความเห็นว่า ครูคือผู้ใหญ่ที่รับเอาความรู้ใหม่ ๆ อยู่ตลอดเวลา เพื่อนำมาถ่ายทอดให้กับผู้เรียน ดังนั้นครูจึงเป็นเสมือนหนึ่งผู้เรียนที่จะต้องมีความกระตือรือร้นอยู่เสมอ ในทำนองเดียวกับผู้นิเทศก์ซึ่งเป็นครูของครูก็จะต้องมีความกระตือรือร้นอยู่เสมอที่จะช่วยเหลือครูให้มีมาตรฐานใกล้เคียงกัน ควรจะปฏิบัติกับครูให้เหมือนกัน เช่น ครูควรได้รับการเสริมความรู้เพิ่มเติม

2. งานวิจัยของกลาสเบิร์ก (Glassberg, 1910) ได้ศึกษาวิจัย ความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาสติปัญญากับการปรับปรุงการสอน จากข้อค้นพบเขาได้เสนอความเห็นไว้ว่า ครูผู้สอนที่มีแนวความคิดในระดับสูง จะมีแนวโน้มที่จะปรับปรุงการสอนในด้านต่าง ๆ ต่อไปนี้ให้ดีขึ้นได้ คือ

- 2.1 รูปแบบการสอน
- 2.2 ความยืดหยุ่น
- 2.3 ความอดทน
- 2.4 การใช้วิธีการสอนหลายรูปแบบในคาบเวลาเดียวกัน

การสอนของครูที่มีประสิทธิภาพสูง จะมีผลมาจากรูปแบบพฤติกรรมของมนุษย์ที่ซับซ้อนมากที่สุด ซึ่งในกรณีดังกล่าวครูผู้สอนที่มีแนวความคิดในระดับสูง มักจะมีพฤติกรรมการพัฒนาอยู่ในระดับสูงกว่ากลุ่มเพื่อนครูที่มีแนวความคิดต่ำกว่า

3. งานวิจัยของรูทเตอร์ และคณะ (Rutter et al, 1970) เบอร์แมน และ แมคลาฟลิน (Berman and Mclaughlin, 1975) ได้วิจัยองค์ประกอบของการสอนที่มีประสิทธิภาพ พบว่าการสอนที่มีประสิทธิภาพจะขึ้นอยู่กับ

- การปรับปรุง (Adaptation)
 - หลักสูตร (Curriculum)
 - อุปกรณ์การสอน (Materials) ที่มีในห้องเรียนนั้น ๆ
- สำหรับลักษณะของครูผู้สอนที่มีประสิทธิภาพ มักจะนึกถึง
- สิ่งที่ดีที่กำลังดำเนินการอยู่
 - การประเมินผลการปฏิบัติ
 - การสำรวจ
 - การสร้างสิ่งใหม่ ๆ อยู่เสมอ

ดังนั้น เราจึงอาจกล่าวได้ว่า “ครูที่ประสบผลสำเร็จ ก็คือครูที่มีความคิดเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ”

4. งานวิจัยของ วิเทอเรล และอีริคสัน (Witherel and Erickson, 1978) ได้วิจัยกรณีศึกษาครู พบว่าครูที่มีพัฒนาการความเป็นตัวเองอยู่ในระดับสูงสุด จะแสดงออกในด้านต่าง ๆ ดังนี้

- ก. วิเคราะห์ตนเอง
- ข. มีปรัชญาการศึกษาที่ชัดเจน
- ค. สร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นกับนักเรียน และใช้ความสามารถของนักเรียนให้เป็นประโยชน์
- ง. จัดการและใช้ข้อมูลหลากหลายในการสอน
- จ. เข้าใจและปฏิบัติตามกฎ อำนาจ และการพัฒนาจริยธรรม

บทบาทและหน้าที่ของผู้นิเทศก์

ผู้ทำการนิเทศการสอนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา เรียกว่า คีษานิเทศก์ โรงเรียนใดที่จัดให้มีการนิเทศภายในโรงเรียน ส่วนมากจะใช้ครูอาจารย์ที่รับผิดชอบด้านวิชาการ คือผู้ช่วยครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ หรือผู้อำนวยการ หรืออาจารย์ที่ได้รับมอบหมายแต่งตั้งให้เป็นผู้ประสานงานด้านการสอนและการนิเทศ สถาบันระดับอุดมศึกษาซึ่งผลิตครูและส่งนักศึกษาออกไปฝึกสอน มีอาจารย์นิเทศก์เป็นผู้ดูแลนักศึกษาฝึกสอนในแต่ละโรงเรียน บางมหาวิทยาลัยจะแต่งตั้งอาจารย์นิเทศก์ทั่วไปดูแลเรื่องทั่วไปเกี่ยวกับการติดต่อระหว่างโรงเรียนและมหาวิทยาลัย อาจารย์นิเทศก์ประจำวิชาสำหรับการนิเทศการสอนในเนื้อหาวิชา เช่น อาจารย์

นิเทศก์วิชาภาษาอังกฤษ สังคมศึกษา คณิตศาสตร์ ฯลฯ และอาจารย์ที่เลี้ยง ซึ่งเป็นอาจารย์จากหมวดวิชาต่าง ๆ ภายในโรงเรียนที่นักศึกษาไปฝึกสอน นับตั้งแต่บุคลากรของมหาวิทยาลัยมีจำนวนจำกัด ไม่สามารถรับอาจารย์ใหม่เข้ามาในสถาบันได้ เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจที่ย่ำแย่ของประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ.2539 อาจารย์นิเทศก์ที่ออกไปนิเทศนักศึกษาฝึกสอนนั้นอาจจะใช้ทั้งนิเทศทั่วไป และนิเทศแต่ละวิชาเอกเป็นคนเดียวกันก็ได้ บทบาทและหน้าที่ของอาจารย์นิเทศก์ ด้านนิเทศการสอนเปรียบได้กับศึกษานิเทศก์ที่ดองนิเทศและช่วยเหลือครูอาจารย์ที่ไม่มีประสบการณ์การสอน หรือครูใหม่นั้นเอง

บุคลากรที่ทำหน้าที่นิเทศ แบ่งได้เป็น 4 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 ผู้เชี่ยวชาญในการเรียนการสอนวิชาเฉพาะ ซึ่งต้องการบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถพิเศษ มีทักษะ ประสบผลสำเร็จในวิชาชีพต่าง ๆ

กลุ่มที่ 2 ผู้มีหน้าที่นิเทศโดยตรง คัดเลือกจากผู้มีความรู้และประสบการณ์ด้านการสอนมาแล้ว

กลุ่มที่ 3 ผู้บริหาร

กลุ่มที่ 4 ครู บุคลากรภายใน

ตามที่กล่าวมาแล้วว่า บุคลากรทางการนิเทศการสอน แบ่งเป็น 4 กลุ่ม แต่ละกลุ่มย่อมมีบทบาทและหน้าที่แตกต่างกัน ในส่วนผู้เชี่ยวชาญเน้นบทบาทด้านเป็นคลังวิทยาการเป็นแหล่งประสบการณ์วิชาการ ทำหน้าที่วิทยากร (resource person) เป็นนักปฏิบัติมากกว่านักทฤษฎี

ส่วนผู้นิเทศก์ที่ได้รับการแต่งตั้ง มีฐานะเป็นครูของครู เป็นทั้งผู้บริหาร วิทยากร ผู้ประสานงาน ผู้คงแก่เรียน ประกอบด้วย ความรู้ดี สอนดี ประพฤติดี และมีความรอบรู้เกี่ยวกับองค์การ และพฤติกรรมของบุคคลในองค์การ ใช้บทบาทในความเป็นผู้นำทางวิชาการให้เกิดผลต่อการนิเทศการสอนให้มากที่สุด

ส่วนผู้บริหารที่ทำหน้าที่ทางการนิเทศการสอน ต้องทำด้วยความเข้าใจเพื่อนครูทำงานแบบมีส่วนร่วมในการสนับสนุนครูทุกวิถีทางที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน รวมทั้งการสร้างขวัญและกำลังใจ โดยมีเป้าหมายให้การสอนมีประสิทธิภาพ

กลุ่มที่เป็นครูและบุคลากรภายใน กลุ่มนี้จะเป็นเพื่อนร่วมงานที่ทำหน้าที่แนะนำช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Peer Supervision)

หน้าที่ของศึกษานิเทศก์ สรุปเป็นสาระสำคัญดังนี้

1. วางแผนงาน
2. ตรวจโรงเรียน
3. นิเทศการสอน

4. ประเมินผลการสอน
5. ควบคุมมาตรฐานการศึกษาของโรงเรียน
6. เสนอแนะ ให้คำปรึกษา
7. ประสานงานระหว่างศึกษานิเทศก์ ครู และผู้บริหาร
8. จัดประชุมทางวิชาการ อบรมครู
9. เป็นวิทยากร
10. ผลิตและเผยแพร่เอกสารทางวิชาการ และอุปกรณ์การศึกษา
11. ค้นคว้า ทดลอง และวิจัย ในเรื่องเกี่ยวกับงาน การนิเทศการสอน
12. จัดทำและปรับปรุงแผนการสอน

คุณสมบัติของผู้นิเทศก์

ไม่ว่าบทบาทและหน้าที่ของศึกษานิเทศก์ในกระทรวงศึกษาธิการ หรืออาจารย์นิเทศก์ในมหาวิทยาลัย ต่างก็ต้องทำงานร่วมกับบุคคลอื่น ๆ ดังนั้น การจะปฏิบัติภารกิจให้ประสบความสำเร็จได้ดีเพียงใดนั้น ส่วนหนึ่งจึงขึ้นอยู่กับคุณสมบัติ ความสามารถของผู้นิเทศก์เองด้วย คุณสมบัติที่สำคัญประกอบด้วย

1. ความเป็นผู้นำ
2. นักประสานงาน
3. นักมนุษยสัมพันธ์
4. นักสื่อสาร
5. นักประชาธิปไตย
6. นักจิตวิทยา
7. นักบริหาร
8. นักวางแผน
9. นักฝึกอบรม
10. นักศึกษา
11. เป็นผู้มึ่วิสัยทัศน์ (vision)

ส่วนคุณสมบัติและคุณลักษณะของผู้นิเทศก์ โดยละเอียดจะกล่าวถึงในตอนที่ 2 ว่าด้วยทักษะ กระบวนการนิเทศ

เกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้นิเทศก์ ดูจากลักษณะทั่วไปในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. คุณสมบัติส่วนตัว
 - 1.1 อายุ อย่างต่ำ 30 ปี

1.2 พื้นฐานทางการศึกษา น่าจะมีวุฒิสองปริญญาตรี

1.3 ประสบการณ์ในการเป็นครู มีประวัติการทำงานดีเด่น

1.4 บุคลิกภาพ

- มีความเป็นผู้นำสูง
- มีความเชื่อมั่นในตนเอง
- มีความสนใจหน้าที่การงาน
- มีความรับผิดชอบ
- มีเหตุผล มีความเปิดเผย
- มีความอดทน
- มีอารมณ์ขัน
- มีความกระฉับกระเฉง

1.5 คุณธรรมและจริยธรรม มีความประพฤติดี เหมาะจะเป็นแบบอย่างครู

- มีความยุติธรรม
- มีน้ำใจ

2. คุณสมบัติเฉพาะตำแหน่งหน้าที่

2.1 ความสามารถด้านเทคนิค การสอน พูดได้ สาทิดเป็น

2.2 นักปฏิบัติพอ ๆ กับนักทฤษฎี

2.3 มีความรู้ (knowledge) มีความสามารถ (ability) มีทักษะ (skill) คุณลักษณะเฉพาะต่าง ๆ (Personal Characteristic)

ลักษณะสำคัญของผู้นิเทศก์ด้านความรู้ที่จะสามารถพัฒนาครู จำเป็นต้องมีทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ และทักษะเฉพาะด้าน ผู้นิเทศก์จึงต้องพัฒนาตนเอง ใฝ่ศึกษาหาความรู้เพิ่มพูนศักยภาพตนเองอยู่เสมอ ทั้งนี้เพื่อทำหน้าที่ผู้ช่วยเหลือและเป็นที่ปรึกษาของครูได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำถาม/หัวข้ออภิปราย

1. อะไรเป็นลักษณะพื้นฐานของผู้นิเทศก์?
2. ทำไมผู้นิเทศก์จึงต้องพัฒนาทักษะตนเอง?
3. ท่านเห็นว่าทักษะอะไรบ้างมีความสำคัญในการนิเทศการสอน

